

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

**MINTAQADA IQTISODIY O'SISHNI TA'MINLASHNING ILMIY NAZARIY
ASOSLARI**

Norova S.Yu

Buxoro muhandislik-texnologiya instituti, O'zbekiston

PHD, e-mail: norova-s@mail.ru

Z.S. Olimova

Vobkent sanoat va transport texnikumi o'qituvchisi

**НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В РЕГИОНЕ**

Норова С.Ю

Бухарский инженерно-технологический институт, Узбекистан

PhD, e-mail: norova-s@mail.ru

З.С. Олимова

Преподаватель Вабкентского техникума промышленности и транспорта

**SCIENTIFIC THEORETICAL BASIS OF PROVIDING ECONOMIC GROWTH
IN THE REGION**

S.Yu.Norova.

Bukhara engineering technological institute

PhD, e-mail: norova-s@mail.ru

Olimova Z.S.

Vobkent industrial and transport technical school teacher

Har qanday mamlakatning asosiy iqtisodiy muammosi barqaror iqtisodiy o'sishni va uning yuqori sur'atlarini ta'minlashdadir. Barqaror iqtisodiy o'sish uzoq vaqt davomida iqtisodiyotni yuqori sur'atlar bilan o'sib borishini ta'minlash bo'lib, yuqori iqtisodiy o'sish sur'atlari muvozanatlashtirilgan makroiqtisodiy siyosatni amalga oshirish, iqtisodiyotni erkinlashtirish, ishlab chiqarishni modernizatsiyalash va diversifikatsiyalash, texnik qayta qurollantirishga qaratilgan tarkibiy o'zgarishlar jarayonlarini jadallashtirish va chuqurlashtirish natijasida erishiladi. [1]

Mamlakatimizda iqtisodiy o'sishni ta'minlash, uning hududlarini kompleks va mutanosib ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini, tabiiy xom-ashyo resurslaridan foydalanish samaradorligini, iqtisodiy va investitsiyaviy salohiyatini, hamda boshqa qiyosiy ustunliklarini baholashning yagona tizimini joriy etish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 1 mayda PQ-4702-son "Hududlarni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni reyting baholash tizimini joriy etish to'g'risida"gi qarori ham qabul qilindi. [1]

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

Iqtisodiy o'sish muammolari hozirgi kunda iqtisodiy munozaralarda, turli siyosatchilar, hukumat a'zolari, turli millat vakillari muloqotlarida markaziy o'rin tutadi. CHunki, real ishlab chiqarishning o'sishi har qanday xo'jalik tizimiga xos cheklangan resurslar sharoitida cheksiz ehtiyojlarni qondirish muammosini ma'lum darajada hal qilish imkonini beradi. [2]

A.Smit va T.Mal'tusning nomi bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy rivojlanishning dastlabki kontsepsiyalaridan biri uning o'sishi yoki sekinlashuvining birlamchi omillari mehnat, kapital va aholi ekanligi to'g'risidagi taxminlarga asoslangan edi. [3] Ammo ular, klassik siyosiy iqtisodning ko'plab tarafdorlari singari, inson bilimlarini rivojlantirish, ilm-fan taraqqiyoti va uning yutuqlarini texnologiya va ishlab chiqarishni tashkil qilishni takomillashtirish uchun qo'llash kabi muhim omilning ahamiyatini hisobga olishmagan.[4]

Klassik maktabning yana bir yorqin vakili David Rikardo iqtisodiy o'sishni asbob-uskunalarni texnologik takomillashtirish va savdoga ixtisoslashish hisobidan nazorat qilish mumkinligini ta'kidlagan bo'lsada, biroq u ham mutlaqo barqaror holatni nazarda tutgan. [5]

Iqtisodiy o'sishning keyingi kontsepsiyalarida rivojlanishning to'rtta determinantini: ishchi kuchi, kapital [6], resurslar va texnologiyalarni birlashtirishning turli xil variantlariga e'tibor qaratilgan. Jumladan, iqtisodiy o'sish nazariyalariga U.Rostouning bosqichlar nazariyasi alohida qiziqish uyg'otadi, unga ko'ra, ma'lum bir vaqtdan keyin barqaror iqtisodiy o'sish mamlakat iqtisodiy [7] tuzilishida yuz beradigan muhim sifat o'zgarishlariga olib keladi va tabiiy ravishda iqtisodiyot "bir bosqichdan ikkinchisiga", yoki bir holatdan ikkinchisiga o'tadi.

O'sish nazariyasiga Yozef Aloiz SHumpeter ham 1934 yilda chop etgan "Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi" ishi bilan katta hissa qo'shdi. Aynan SHumpeter iqtisodiy fanga "innovatsiya" tushunchasini kiritib, tadbirkorning mohiyatini iqtisodiy o'sish nuqtai nazaridan mutlaqo yangicha ko'rib chiqdi. SHumpeter nazariyasida rivojlanishning harakatlantiruvchi kuchi sifatida tadbirkor, boz ustiga tadbirkor-novator, ijodiy shaxs ishtirok etadi.

Iqtisodiy o'sishning zamonaviy tushunchasi ilmiy muomalaga amerikalik iqtisodchi Saymon Kuznets tomonidan kiritilgan. Uning fikricha, iqtisodiy o'sish - bu uzoq muddatdagi ishlab chiqarish o'sish sur'atlarining aholi o'sish sur'atlaridan yuqori bo'lgan iqtisodiy rivojlanishdir. [3]

Iqtisodiy o'sishning asosiy omillari, P.Samuel'son va V.Nordxausning fikriga ko'ra, kapital, texnologiya, tabiiy va inson resurslari. Yuqorida tilga olingan olimlar iqtisodiy o'sishni "mamlakatning potentsial YaIM yoki ishlab chiqarish hajmining o'sishi" deb tushunadilar, bu esa ishlab chiqarish imkoniyatlari chegaralari kengayganda paydo bo'ladi.K. R. Makkonnell va S. L. Bryu ham o'zlarining klassik asarlarida iqtisodiy o'sishni quyidagi omillar orqali aniqlanilishi xususida to'xtalib o'tishgan: a) tabiiy resurslarning miqdori va sifati; b) mehnat resurslarining miqdori va sifati; v) kapital resurslar; g) texnologiyalar [8].

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

"Iqtisodiy o'sish" tushunchasi zamonaviy ilmiy fanda ham yetarlicha tahlil [9] qilingan bo'lib, ushbu atamaga nisbatan turli yondashuvlarni tadqiq etish ularni quyidagi guruhlarga ajratish imkonini berdi:

1. Absolyut miqdoriy iqtisodiy ko'rsatkichlar nuqtai nazaridan (YaIM, milliy daromad, milliy boylik ko'rsatkichi, oltin-valyuta zaxiralari hajmining o'zgarishi);
2. Nisbiy miqdoriy iqtisodiy ko'rsatkichlar nuqtai nazaridan (aholi jon boshiga YaIM hajmi, aholi jon boshiga o'rtacha daromad miqdori, aholi jon boshiga iste'mol, jamharmalar, investitsiyalar hajmining o'zgarishi);
3. Sifat ko'rsatkichlari nuqtai nazaridan (aholi ma'lumoti va salomatligi darajasining, iqtisodiyot tarmoq tarkibining, qishloq xo'jaligi, xomashyo va qazib chiqaruvchi sanoat tarmoqlari ulushining, infratuzilma darajasining, ijtimoiy va siyosiy barqarorlik darajasining, atrof-muhit holatining o'zgarishi).

Iqtisodiy o'sish turli nuqtai-nazarlar orqali o'rganilishi sababli, uning intensiv va ekstensiv turlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ekstensiv iqtisodiy o'sish tabiiy resurslar, ishchi kuchi va kapital kabi ishlab chiqarish omillarini qo'shimcha jalb qilish va faqat ularning miqdoriy oshishi hisobiga ro'y beradi. Bunda ularning sifat va texnikaviy darajasi o'zgarmasdan qoladi. Intensiv iqtisodiy o'sish esa ilmiy-texnikaviy bazani takomillashtirish va barcha ishlab chiqarish omillaridan samarali foydalanib, mehnat unumdorligini oshirish orqali ta'minlanadi. Intensiv yo'l ishlab chiqarishga jalb etilgan resurslarning har bir birligidan olinadigan samaraning, pirovard mahsulot miqdorining o'sishida, mahsulot sifatining oshishida o'z ifodasini topadi. [10]

Nazariyalar va ulardagi harakatlantiruvchi kuchlarning xilma-xilligi mintaqaning iqtisodiy tizimlari [11] rivojlanishining maqsadi, manbai, harakatlantiruvchi kuchi va boshqariladigan omilini tavsiflovchi yagona umumiy butunlikni aniqlash vazifasining murakkabligi bilan izohlanadi. Biroq, maqsadlar, o'sish omillari, boshqariladigan kategoriyalar va harakatlantiruvchi kuchlar diqqat bilan o'rganilganda, shuni ko'rish mumkinki, ularning barchasi umumiy birta iqtisodiy tizimning "salohiyati" degan tushunchaga birlashgan bo'lib, har biri uning bir bo'lagi hisoblanadi.

Salohiyat (potentsial) - (lot. rotentia - kuch), har qanday vazifani amalga oshirish, aniq maqsadga erishish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan manbalar, imkoniyatlar, vositalar, zaxiralar; shaxs, jamiyat, davlatning [12] ma'lum bir sohadagi imkoniyatlari. Shunday qilib, "salohiyat" atamasi biror sub'ektda yashirin, o'zini hali to'liq namoyon kilmagan imkoniyatlar mavjudligini bildiradi, bu imkoniyatlar ob'ektiv yoki sub'ektiv shart-sharoitlarga muvofiq ularning faoliyat sohasida o'zini namoyon etmagan bo'ladi. Iqtisodiy nazariyada ham salohiyat har qanday sohadagi mavjud vositalar, imkoniyatlar to'plami sifatida ta'riflanadi, ammo shu bilan birga "salohiyatli" atamasi "amalga oshirish qobiliyatiga ega" degan ma'noni anglatadi, uning mavjudligi va foydalanilishi ehtimoliy omil hisoblanadi.

Mintaqaning salohiyati belgilangan maqsadga erishish uchun mavjud bo'lgan va ishlatilishi mumkin bo'lgan vositalar, zaxiralar, resurslar hisoblanadi. Binobarin, salohiyat,

22-23.04.2024

<https://phoenixpublication.uz/>

mohiyatiga ko'ra, mintaqaning harakatga keltirilishi mumkin va kerak bo'lgan imkoniyatlaridir, demak, agar resurslar va zaxiralar ko'paymasa, faqat ulardan intensiv foydalanish ularning kamayishiga olib keladi. Agar mintqa resurslarni ko'paytirs, zaxiralarni kengaytirs, innovatsion zaxiralarni, investitsiyalarni [10] ko'paytirs, u holda mintaqaning salohiyati o'sishiga intiladi va buning asosida iqtisodiy o'sish ta'minlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 1 майда ПҚ-4702-сон “Худудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни рейтинг баҳолаш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги қарори.
2. Белоусов Р.А. Рост экономического потенциала. – М.: Экономика, 1971.
3. Б. Валиев “Иқтисодий ўсиш назариясининг концептуал ёндашувлари”. Biznes-Эксперт, 2014 йил № 1-сон, 18 б.
4. Норова С.Ю. Иқтисодий салоҳият ва минтақада иқтисодий ўсишни таъминлашнинг илмий-назарий асослари. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. 2021 йил, № 3, 148 б.
5. Мироедов А.А.Использование показателя ВРП в оценке экономического потенциала региона. Вопросы статистики.2003.№4.С.29-36.
6. Musaeva J. K., Khalilova M. A. FEATURES OF INVESTMENT PROCESSES OF THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY OF UZBEKISTAN IN THE CONDITIONS OF GLOBALIZATION //Academia Science Repository. – 2023. – Т. 4. – №. 04. – С. 618-628. <https://wos.academiascience.org/index.php/wos/article/view/3763/3615> DOI: <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/BGTE7>
7. Мусаева Ж. К., Халилова М. А. Қ. КОРХОНАЛАРНИНГ АСОСИЙ КАПИТАЛИНИ БАҲОЛАШ ВА УЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 200-217.
8. Мусаева Ж. К., Халилова М. А. РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 283.
9. Мусаева Ж. К. РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА //Интернаука. – 2019. – №. 9-1. – С. 76-78.
10. Мусаева Ж. К., Халилова М. А. РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 283.
11. Мусаева Ж. К., Халилова М. А., Мусаева А. К. СОВРЕМЕННЫЙ МЕХАНИЗМ СТИМУЛИРОВАНИЯ КАЧЕСТВА НА ПРЕДПРИЯТИЯХ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ //Вопросы экономических наук. – 2015. – №. 1. – С. 17-18.
12. Мусаева Ж. К. РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 288.